

Ochrona przyrody w Republice Czeskiej

2.1. Parki narodowe

Ustawa o ochronie przyrody i krajobrazu z 1992 r. (Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny) jest podstawowym aktem prawnym z zakresu ochrony przyrody w Republice Czeskiej. Od czasu uchwalenia 15 lat temu, dokument przeszedł kilka nowelizacji, z których najważniejszą przeprowadzono w 2004 r. w związku z dostosowaniem prawodawstwa Republiki Czeskiej do wymogów UE, a konkretnie do transponowania przepisów dotyczących sieci Natura 2000.

Ustawa składa się z dziewięciu części obejmujących 93 paragrafy:

1. Postanowienia wstępne - § 1-3,
2. Ogólna ochrona przyrody i krajobrazu - § 4-13,
3. Obszary szczególnie chronione - § 14-45,
4. Natura 2000 - § 45a-45i,
5. Drzewa pomnikowe, szczególnie chronione gatunki roślin i zwierząt, szczególnie chronione rodzaje minerałów - § 46-57,
6. Niektóre ograniczenia praw własności, instrumenty finansowe w ochronie przyrody, dostęp do krajobrazu¹, uczestnictwo społeczne i prawo do informacji w ochronie przyrody - § 58-74,
7. Organy i administracja państwowa w ochronie przyrody - § 75-85,
8. Odpowiedzialność w zakresie ochrony przyrody - § 86-89,
9. Postanowienia ogólne, przejściowe i końcowe - § 90-93.

Pravčická brána w PN Czeska Szwajcaria - największy piaskowcowy most skalny w Europie. Fot. Andrzej Ginalski

Wyróżnia się ochronę ogólną, której podlega cała przyroda oraz szczególną, do której zalicza się obszary i obiekty chronione, chronione gatunki roślin i zwierząt oraz chronione rodzaje minerałów. Tereny bardzo ważne albo wyjątkowe ze względów przyrodniczo-naukowych czy estetycznych można objąć ochroną jako jedną z sześciu kategorii obszarów szczególnie chronionych:

- 1) park narodowy (národní park - NP),
- 2) chroniony obszar krajobrazowy (chráněná krajinná oblast - CHKO),
- 3) narodowy rezerwat przyrody (národní přírodní rezervace - NPR),
- 4) rezerwat przyrody (přírodní rezervace - PR),
- 5) narodowy pomnik przyrody (národní přírodní památka - NPP),
- 6) pomnik przyrody (přírodní památka - PP).

Każdą z powyższych kategorii zdefiniowano i każdej przypisano inny reżim ochronny. Parki narodowe i chronione obszary krajobrazowe należą do wielkopowierzchniowych, a pozostałe cztery kategorie do małopowierzchniowych obszarów chronionych. Małopowierzchniowe obszary chronione na mocy Ustawy z 1956 r. zostały zakwalifikowane do odpowiednich, nowych kategorii. Park narodowy to rozległy obszar, o wyjątkowym znaczeniu krajowym czy międzynarodowym, którego znaczną część zajmują ekosystemy naturalne bądź mało przekształcone przez człowieka, a występujące tu rośliny, zwierzęta i przyroda nieożywiona mają niezwykłą wartość naukową i edukacyjną.

Wszelkie użytkowanie jest podporządkowane zachowaniu i polepszaniu warunków przyrodniczych, musi też pozostawać w zgodzie z celami, dla których parlament Republiki Czeskiej powołał park w drodze odpowiedniej ustawy. Na utworzenie pierwszego parku narodowego na terenie Czeskiej Republiki Socjalistycznej trzeba było czekać aż do roku 1963, kiedy to powstał Karkonoski PN - 4 lata po powołaniu parku narodowego po stronie polskiej (i 14 lat po utworzeniu pierwszego w całej Czechosłowacji, Tatrzańskiego PN). Powstanie kolejnych wymagało jeszcze więcej czasu, ponieważ dopiero w roku 1991 powołano PN Szumawa i PN Podyjí, co z kolei było możliwe dzięki zdemontowaniu tzw. żelaznej kurtyny między państwami socjalistycznymi a kapitalistycznymi w 1989 r. Najmłodszym jest PN Czeska Szwajcaria, utworzony w 2000 r.

Obecnie funkcjonują zatem cztery parki narodowe - ich powierzchnie i rok utworzenia ilustruje tab. 1:

Park narodowy	Powierzchnia w ha	Rok utworzenia
1. Karkonoski PN (Krkonošský NP)	36 300	1963
2. PN Podyjí (NP Podyjí)	6 300	1991
3. PN Szumawa (NP Šumava)	68 520	1991
4. PN Czeska Szwajcaria (NP České Švýcarsko)	7 900	2000
powierzchnia ogółem w ha:	119 020	
średnia powierzchnia w ha:	29 755	

W porównaniu z polskimi parkami narodowymi, średnia powierzchnia czeskich parków jest ponad dwukrotnie większa, mają one o połowę większy udział procentowy w powierzchni państwa (wszystkie zajmują razem 119 020 ha, co stanowi 1,5 % powierzchni kraju) i prawie o tyle samo więcej arealu parków przypada na 1 mieszkańca kraju. Ich rozmieszczenie ilustruje ryc. 1:

Parki narodowe dzielone są na trzy strefy (w zależności od walorów naturalnych), które różni reżim ochronny:

I strefa - głównie naturalne ekosystemy leśne i podmokłe oraz hale subalpejskie minimalnie tylko przekształcone przez człowieka. Ekosystemy pozostawione są spontanicznemu, naturalnemu rozwojowi, zaś ingerencja człowieka dozwolona jest tylko w wyjątkowych przypadkach.

II strefa - lasy z wyraźnie zmienionym składem gatunkowym i strukturą przestrzenną w stosunku do naturalnych warunków, z różnymi zbiorowiskami łąkowymi istniejącymi dzięki aktywności człowieka. Las jest kształtowany i odnawiany przy minimalnej działalności gospodarczej, tak aby stopniowo można go było włączyć do I strefy, utrzymuje się gatunkową różnorodność łąk.

III strefa - łąki, pastwiska i rozproszona zabudowa oraz przeważnie monokulturowe lasy. Celem gospodarowania jest osiągnięcie zróżnicowania naturalnej gatunkowej i przestrzennej struktury lasu, zachowanie powierzchni łąk i pastwisk oraz zasięgu rozproszonej zabudowy na obrzeżu PN jako rejonu z zachowanym krajobrazem obsługującym ruch turystyczny. Prowadzi się tu powszechnie ekstensywne formy gospodarowania na łąkach i pastwiskach, z tendencją do naturalnej odnowy i podwyższaniem udziału miejscowych drzew pełniących funkcje stabilizujące i melioracyjne w lasach. Konserwacja, ewentualnie odbudowa rozproszonej zabudowy na obrzeżach PN nie może niszczyć charakteru krajobrazu.

Rozległe torfowisko Jezerní Slat w PN Szumawa. Fot. Andrzej Ginalski

Ustawa wylicza 15 zakazów dotyczących powierzchni całego parku narodowego i dodatkowe 4 dotyczące I strefy. Każdy park ma swoją Dyрекcję odpowiadającą za zarządzanie nim. Dyrekcja jest jednostką państwową i jednocześnie organem ochrony przyrody, nad którym zwierzchnictwo sprawuje Ministerstwo Środowiska. Dyrekcja PN Szumawa zarządza jednocześnie CHKO Szumawa, otaczającym park ze wszystkich stron po stronie czeskiej. Ruch w parkach narodowych i inna działalność ludzka są regulowane zapisami w Ustawie oraz w odrębnych Regulaminach wstępu, które są ustanawiane przez Dyrekcje parków w formie ogólnie obowiązujących rozporządzeń.

Dyrekcja powołuje również Radę PN jako organ inicjatywny i konsultacyjny danego parku. Zajmuje się ona rozpatrywaniem i opiniowaniem wszystkich istotnych dokumentów w zakresie ochrony i zarządzania parkiem i jego strefy ochronnej, a w szczególności: podziału na strefy, planu ochrony, regulaminu wstępu oraz dokumentów w kwestii planowania przestrzennego. Członkami Rady są przedstawiciele gmin oraz osoby mianowane przez Dyrekcję parku – najważniejsze osoby fizyczne i prawne, prowadzące działalność gospodarczą w obrębie parku (głównie w leśnictwie, rolnictwie, handlu i turystyce), eksperci z jednostek naukowych i specjalistycznych, ewentualnie z innych organów ochrony przyrody. Uchwalenie podziału na strefy, Regulaminu wstępu i planu ochrony musi być wcześniej uzgodnione z przedstawicielami gmin w Radzie.

Lasy w parkach narodowych nie są zaliczane do lasów gospodarczych. Prawo dotyczące myślistwa i rybołówstwa można w niektórych częściach, albo na całej powierzchni parku, ograniczyć lub wyłączyć. Obszary leśne oraz zajęte przez wody płynące i stojące będące własnością państwa, nie mogą zostać sprzedane (poza nielicznymi wyjątkami). Za wjazd pojazdami do parku lub wstęp do niektórych jego części Dyrekcja parku może pobierać opłaty (nie dotyczy to osób pracujących, mieszkających na stałe lub posiadających infrastrukturę turystyczną w obrębie parku). Jak dotąd, na pobieranie opłat zdecydował się tylko Karkonoski PN i to wyłącznie za wjazd pojazdem silnikowym.

Czeskie parki narodowe wykazują przynajmniej kilka cech wspólnych:

- 1) Wszystkie położone są w obrębie Masywu Czeskiego, w górach (Karkonosze, Szumawa) bądź na dość wysoko położonych obszarach (Czeska Szwajcaria, PN Podyjí). Fakt ten przekłada się na duże znaczenie walorów przyrody nieożywionej w parkach (zwłaszcza ciekawej rzeźby i różnych form skalnych), która z kolei gwarantuje dużą bioróżnorodność dzięki mozaice tworzonych siedlisk.
- 2) Lasy pokrywają znaczne powierzchnie w parkach (średnio 87% całkowitego areału parków to obszary leśne) i stanowią istotny element ochrony.
- 3) Położone są peryferyjnie, rozciągają się wzdłuż granic państwowych, przechodząc w parki narodowe po stronie krajów sąsiednich – są to parki transgraniczne, bilateralne.
- 4) Posiadają strefy buforowe, łagodzące negatywne wpływy z zewnątrz – w postaci tzw. pasma ochronnego parku narodowego (Karkonoski PN i PN Podyjí) lub chronionych obszarów krajobrazowych (PN Szumawa i PN Czeska Szwajcaria).
- 5) W całości objęte są dodatkowo ochroną w ramach Natury 2000 jako jednocześnie ostoje ptasie i siedliskowe.

W klasyfikacji Światowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN), z punktu widzenia celu zarządzania PN Podyjí i Szumawa zalicza się do II kategorii obszarów chronionych, co oznacza, że celem ich zarządzania jest głównie ochrona ekosystemów i umożliwienie rekreacji. Należy przypuszczać, że PN Czeska Szwajcaria, powołany w 2000 r., należy również do tej samej kategorii. Natomiast Karkonoski PN został zakwalifikowany do V kategorii ze względu na bardzo intensywny ruch turystyczny w parku. Co ciekawe, po stronie polskiej zalicza się do kategorii II.

Andrzej Ginalski

1. Krajina – dosł. krajobraz, ale wyrażenie to jest często używane również w znaczeniu nie tylko

wizualnym, lecz szerszym, jako przestrzeń wypełniająca pole widzenia.